

CELAL NURİ (İLERİ)'DEN BÜYÜKLERE “MASAL”LAR

H. Yasemin MUMCU¹

Öz

II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet yıllarında çok sayıda makale, hikâye, kitap kaleme alan Celal Nuri (İleri), hemen hemen bütün yazılarında Batılılaşmayı temel almıştır. “Kısmî Batıcılar” grubunda yer alan yazar, geleneksel değerlerimiz arasında olumlu olanların seçilerek bunlardan yararlanmak gerektiği düşüncesindedir. Özellikle aile ve kadın konularına büyük önem veren Celal Nuri, bu çalışmaya da temel olan “masal” adı altında yazdığı yazılarda kadının insan olarak değerlendirilmesi gayreti içindedir. Ele alınan dört masalda üzerinde önemle durduğu konular görücü usulü evlilik, bunun yarattığı acı sonuçlar, iç güveyi damatlar ve boşanma usulleridir. Osmanlı toplumunda artık istibdat devrinin bittiğini ifade eden yazara göre bundan sonra cehalet de sona erecek ve Müslüman âleminin yarısını teşkil eden kadın, toplumdaki gerçek değerini ve yerini bulacaktır. Bunun için yapılması gereken en önemli husus, gerçek İslamiyet’e ve İslamiyet’in emrettiklerine dönüş olacaktır. Çünkü İslamiyet kadına hak ettiği değeri veren son ve mükemmel dindir. Geleneklerimiz içinde İslamiyet’e uygun olmayanların, gençler, özellikle de genç kızlarımız üzerindeki olumsuz etkilerini anlatan yazar, çeşitli kitap ve makalelerinde genel hatlarıyla anlattığı kişileri masalarda somutlaştırmıştır. Bu çalışmayla 20. Yüzyıl başlarında kaleme alınan düşüncelerin evrenselliği ve günümüz için de geçerliliği ortaya konmuş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Celal Nuri, masal, kadın, gelenek

TALES FOR ADULTS FROM CELAL NURİ (İLERİ)

Abstract

Celal Nuri (İleri), who wrote many articles, stories and books in the 2nd constitutional and republican years, took Westernization as a basis in almost all his texts. The author, who is included in the Partial Westerners group, believes that among our traditional values, the positive ones should be selected and they should be taken advantage of. Celal Nuri, who gives especially great importance to family and women issues, tries to evaluate the woman as a human in his texts he wrote

¹ İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Doç. Dr., hanifeyasemin.mumcu@ikc.edu.tr

under the name of tale, which constitutes a base for this study as well. In the four handled tales, the subjects he seriously emphasizes are the arranged marriage, the painful consequences of this, the grooms living together with family of wife and the divorce styles. According to the author, who stated that the period of autocracy is no longer in the Ottoman society, the ignorance will end and the woman who constitutes half of the Muslim world will find its true value and place in society. For this to happen, the most important thing will be the return to the true Islam and the orders of Islam. The reason for this is that Islam is the ultimate and perfect religion that gives women the value it deserves. The author, who describes the negative effects of the aspects which are not compliant with Islam on our youth, especially our young daughters, embodies the people whom he described in various books and articles in general. With this study, the universality of the ideas written at the beginning of the 20th century and their validity will be emphasized.

Keywords: Celal Nuri, tale, woman, tradition

Giriş

İkinci Meşrutiyet ve Cumhuriyet döneminin dikkat çeken gazeteci ve yazarlarından biri olan Celal Nuri (İleri) 15 Ağustos 1882 Gelibolu doğumludur. Kültürlü bir aile ortamında büyümüş, Galatasaray Sultanisi ve Mekteb-i Hukuk'ta eğitimini tamamlamış; "mükemmel bir hukuk-şinas olmasına rağmen"¹ avukatlık mesleğiyle ilgilenmek yerine çocukluğundan beri kendisine cazip gelen gazeteciliğe yönelmiştir.

Bazen kendisinin kurduğu, bazen müdür veya bir yazar olarak *Le Jeune Turc*, *İçtihad*, *Tanin*, -daha sonraları *Serbest Fikirler* ve *Uhuvvet-i Fikriye* isimlerini alacak olan- *Hürriyet-i Fikriye*, *İkdam*, *Edebiyat-ı Umumiye* ve *Âti* (daha sonra *İleri*) gibi dergi ve gazetelerde yer alan Celal Nuri, Galatasaray Sultanisindeki öğrencilik yıllarında Fransızca'yı çok iyi derecede öğrenmiş, "meselelere göre sahip olduğu fikirlerde değişikliğe gitmesi ve bazı konularda çelişkiler yaşaması gibi özellikleriyle içinde yaşadığı dönemin tipik bir aydın modeli"² çizmiş ve "Batı medeniyetini kendi sahip olduğu zihni ölçütlerle irdeledikten sonra, bu medeniyetin dinamik yönlerini Türkiye'ye

² Necmi Uyanık, *Siyasî Düşünce Tarihimizde Batıcı Bir Aydın Olarak Celal Nuri (İleri)*, Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya, 2003, s. 24.

² Uyanık, s. 14.

aktarma gayreti ve bilinci içerisinde olmuş³ bir aydındır. Ahmet Mithat Efendi için yapılmış olan “kırk beygir gücünde yazı makinesi” benzetmesi gibi “seksen beygir kuvvetinde bir yazı makinesi”⁴ benzetmesi yapılan Celal Nuri, hayatını kaybettiği 1938 yılına kadar Necmi Uyanık’ın tespitlerine göre 2244 makale ve 48 kitap yazmıştır⁵.

Gerek II. Meşrutiyet gerekse Cumhuriyet yıllarında kaleme aldığı pek çok yazısında Batılılaşmayı nirengi noktası olarak alan yazar, Batılılaşma söz konusu olduğunda akla ilk gelen isimlerden Dr. Abdullah Cevdet’le başlangıçta birlikte hareket etmiş olmasına rağmen, bir süre sonra fikir ayrılığına düşmüştür. Eski bir Jön Türk olan Abdullah Cevdet, 1904’te Cenevre’de kurup daha sonra Kahire’de çıkarmaya devam ettiği *İçtihad* dergisini 1910 sonlarında geldiği İstanbul’da yayımlamaya başlar. Batılılaşmanın önde gelen isimlerinin toplandığı bu mecmuanın önde gelen yazarları arasında Celal Nuri ile Kılıçzade Hakkı da bulunmaktadır.

Batılılaşma taraftarlarının üzerinde önemle durdukları ortak nokta, geleneksel değerler ve din kurumunun Osmanlı’nın Batı’ya yönelmesini engellediğidir. Onlara göre “İmparatorluğun yegâne kurtuluş çaresi olan Batılılaşmanın gerçekleşebilmesi için dinin toplumda kesin olarak ikincil bir role geçirilmesi” gereklidir⁶. Derginin 55 ve 57. sayılarında yayımlanan ve Kılıçzade Hakkı’ya ait olan yazı dizisinde üzerinde durulan hususlar, Batıcıların programı olarak da kabul edilebilir. Mevcut düzenle çelişen bu programın yayımlanmasından bir süre sonra Batıcılar arasında fikir ayrılığının ortaya çıktığı görülmektedir. Daha önce İslamcılarla sürekli tartışma halinde olan Batıcılar bu noktadan sonra Batının nasıl alınması gerektiği hususunda “Tam Batıcılar” ve “Kısmî Batıcılar” olmak üzere iki gruba ayrılmıştır.

“Tam Batıcılar”ın lideri Dr. Abdullah Cevdet, bizim, Batının bir talebesinden başka bir şey olmadığımızı ve tek medeniyet olan Avrupa medeniyetini gülü ve dikeniyi almamız gerektiğini savunurken “Kısmî Batıcılar”ın lideri durumundaki Celal Nuri ise

³ Uyanık, s. 15.

⁴ İsmet Emre, “Türk Dili ve Edebiyatına Dair Görüşleriyle Celal Nuri İleri”, *Türk Dili*, Temmuz 2018, nr. 799, s. 70.

⁵ Uyanık, s. 13.

⁶ Dr. Şükrü Hanoğlu, “Siyasal Akımlar- Batıcılık”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, c.5, İletişim Yay., İstanbul, 1985, s. 1385.

Batının Osmanlı toplumuyla hiçbir zaman dost olmadığını ve bu yüzden Batılılaşma gayretlerinin Batı'ya rağmen devam etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Celal Nuri ve arkadaşları *Serbest Fikir* mecmuasında "Tam Baticılık adı verilen görüşün Osmanlı Devleti'nin Batı'nın bir uydusu haline gelmesinden başka bir anlam taşımadığını ve bu konuda bir sınırın konması gerekliliğine" çeşitli yazılarıyla işaret etmişlerdir. Celal Nuri'nin geleneksel değerlerimiz içinden olumlu olanların seçilerek bunlardan yararlanmak gerektiği düşüncesi⁷ İslamcılar tarafından yeni değerler ve yeni bir din yaratma gayreti olarak yorumlanmış ve eleştirilmiştir⁸.

Her ne kadar İslamcılar tarafından yeni bir din yaratma gayretinde olmakla suçlanmışsa da, Celal Nuri, geleneksel değerlerimiz konusunda çok hassastır, bu değerlerimizin korunması gerektiğini savunur; ancak bunlar içinde geçerliliğini yitirmiş, toplumun ihtiyaçlarına artık cevap veremeyen ve hatta ilerleme noktasında engel oluşturan bazı geleneklerden kurtulmamız gerektiğini de pek çok yazısında, çeşitli vesilelerle ifade eder. Celal Nuri'ye göre "Milletler bazen tarihlerini unutmamakla yükselmektedirler. Kimi zaman da bu tarihlerin unutulması gereklidir. Daha şümüllü bir düstur ile tarihin bir kısmı unutulur, diğer bir kısmı da hatırdan çıkarılmayarak terakki yoluna girilmiş olunacaktır."⁹ Eğer tarihin unutmamız gereken taraflarını unutmazsak ve cemiyeti yüzlerce yıl önceki vasıtalarla idare etmeye devam edersek bunun "birkaç asır evvelki donanmamızı teşkil eden kadırgaların kürekleri ile son sistem bir drenotu tahrike çalışmaktan" bir farkı olmayacaktır¹⁰.

Ona göre hatırdan çıkarılmaması gereken en önemli nokta İslamiyet'tir. "Esâsât-ı hakikiye-yi İslamiye'ye yeniden takarrüb için ise içtihadâtın, içtihadât-ı cedideden başka çare yoktur. Bâb-ı içtihadın kapanması bizim için bâb-ı hayatın, hakk-ı hayatın kapanması demektir." diyen Celal Nuri'ye göre İslamiyet'te pek çok şey değişmiştir¹¹: "... ortaya çıkan birtakım cahil insanlar, adi ve itikadi işlerde İslam dinini felsefesinden uzaklaştırmışlar; İslamiyet,

⁷ Hanioğlu, s. 1386.

⁸ Hanioğlu, s. 1387.

⁹ Necmi Uyanık, "Celal Nuri İleri ve Tarih Anlayışı", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, nr. 15, Konya, 2004, s. 249.

¹⁰ Tahsin Nahid, "Celal Nuri Bey'in (Kadınlarımız) eseri münasebetiyle", *İçtihad*, 4 Temmuz 1329/17 Temmuz 1913, nr. 70, s. 1534.

¹¹ Uyanık, *Siyasi Düşünce Tarihimizde ...*, s. 218.

reform maksadına dönük olarak zuhur ettiği halde, bu cahil insanlar onu derin ve yüce anlamından mahrum bırakmışlardır. Ulema gayet muhafazakâr bir yol tutarak her türlü içtihadın yolunu kapamış, hürriyet-i fikriye ile düşünen kimseleri şediden tecziye cürmünü irtikaba kadar gitmişler; bunun neticesi olarak da gayet kesif bir istibdat dini hasıl olmuştur.”

İslamiyet'in ilim ve fen gibi sürekli tekâmül göstermesi gerektiğine inanan Celal Nuri, dinin ancak bu şekilde korunabileceği düşüncesindedir. Ona göre “Fıkıh ve akait yeniden düzenlenmeye muhtaçtır. Muamelât günün şartlarına uygun olmalıdır. (...) İslamiyet, hükümlerin zamanla değişebileceği esasını koymakla muhafazakârlığı yıkmaktadır. Biz ise bu esasını unutmakla İslamiyet'i yok ediyoruz.”¹²

Osmanlı'da yenileşme hareketlerinin odağında yıllardan beri ordu ve eğitim olmasına rağmen Celal Nuri'ye göre gerçek terakki ancak İslam milletinin yarısını teşkil eden kadınların ıslahına önem vermekle mümkün olacaktır. “Her şeyden evvel kadınlarımızı ıslah etmeliyiz ki, onlar da çocukları, çocuklar da büyüdüklerinde devlet ve milleti ıslah etsinler. Bir bina yapılacağı vakit çatıdan başlanmaz. Evvela temel kazılır. Kadın mebnâ-yı beşerin rükn-i rekînidir.”¹³ Bu cümlelerden anlaşılacağı üzere Celal Nuri için kadın, toplumun temelidir, onun ıslahı sayesinde milletin ve devletin ıslahı da mümkün olacaktır.

Yazar, aile mefhumuna büyük değer verir ve kadınla erkek arasında bir farklılık veya üstünlüğün söz konusu olmadığını belirtir. “Kadınları mütekâmil olmayan millet mütekâmil olamaz. Kadın esir değildir. Nâ-bâliğ-i daimî değildir. Mal-i mütekavvim değildir. Kuvve-i fâtıra onu erkeğin nâzir ve şeriki, şefik ve refiki olmak üzere vücuda getirmiştir. İslamiyet de onu bittabi, öylece telakki etmiştir. Zaten akıl ve mantık, ilim ve irfan, tealî ve tekâmül üzerine müstenid bir din, kadın maddesini başka türlü anlayamazdı.”¹⁴ diyen Celal Nuri'ye göre gerek İslam âlemini gerekse Türk âlemini müşkil bir duruma düşüren sebep “Kör olasıca istibdâd ve cehalet”tir¹⁵. İstibdat ve cehalet “İslam

¹² Yusuf Doğan, *Celal Nuri İleri'nin Dinî ve İçtimaî Hayata Bakışı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2003, s. 46.

¹³ Celal Nuri (İleri), *Kadınlarımız*, Çevrimyazı: Halit Erdem Oksaçan, Abdullah Musab Şahin, Kaknüs Yay., İstanbul, 2017, s. 39.

¹⁴ Celal Nuri (İleri), s. 36.

¹⁵ Celal Nuri (İleri), s. 36.

nokta-i nazarından kadına bahşolunan hukuku görmemiş, merzî-i hakiki-yi nebeviyi anlamamış ve kadını fevkalade pest bir derekeye indirmekle aileyi, çocukları, cemiyeti bil-izafe millet-i İslamiye'yi mahva yürümüştür.”¹⁶ Bu dönemde ortaya çıkan “münasebetsiz örfler ve bid’atler” hiçbir şekilde tenkit edilememiş ve istibdat neticesinde İslam âlemi acınacak bir hale gelmiştir¹⁷. Ancak burada bir noktayı aydınlatmak gerekiyor. Celal Nuri, “istibdad” ile genel anlamıyla II. Abdülhamit devri için kullanılan dönemi değil, -kendi ifadesiyle- birkaç asırdan beri süregelen İslam’ın esaslarından uzaklaşıldığı dönemi kast etmektedir.

İslam şeriatı, vazifede olduğu gibi hukukta da kadını erkeklerle eşit tuttuğu halde “bizim zulüm üzerine müstenid âdâtımız, onu örfen ve fuzulen hecrediyor. Biz, kadınları azâr-ı tabiyesinden istifade ile onları emrimize münkad ediyoruz; netice-i evveli olmak üzere kadın, şahsiyetini gaib ediyor. Ve netice-i nihaiyede, bir nısfı böylece mahkûm-ı süfliyet olunca beşer de zarar-dâde oluyor”¹⁸ diyen yazar, dünyada erkekleri ileri olup da kadınları geri bulunan hiçbir millet bulunmadığını ilave eder¹⁹. II. Meşrutiyet’in ilanıyla birlikte, İslamiyet’le katiyen alakası olmayan mutlakiyet ve fikir esaretinin ortadan kalktığını ifade eden yazara göre her türlü meselenin rahatlıkla tartışıldığı döneme yakın bir devreyi idrak eden Osmanlı toplumu bundan sonra kadınlarla ilgili her konuda İslam’ın esaslarına bir dönüş yaşayacaktır²⁰.

Medeniyetin tanımını dahi kadınlara dayandıran ve “Medeniyet, erkeklerin yalnız bir kadınla yaşaması ve kadının medenî hukuka sahip olmasıdır.”²¹ diyen yazar, tüm düşüncelerini çok sayıdaki makale, roman ve hikâyesinde işlediği gibi “masal” ana başlığı altındaki yazılarında da dile getirmiştir. Celal Nuri’nin bu çalışmaya da temel teşkil eden “masal” genel başlığı altında tespit ettiğimiz beş yazısı vardır; ancak “Tatlı Su Tebasından” başlıklı yazı,

¹⁶ Celal Nuri (İleri), s. 36. İslam medeniyetinde kadının her hukukuna sahip olduğunu söyleyen Ahmet Mithat Efendi’yle Celal Nuri arasında bir fikir birliği vardır. Ahmet Mithat Efendi de “tatbikatta nasıl olup da bu hukukun kadına layık görülmediğine, erkeğin keyfine tâbi kaldığına şaşar.” Bkz. Orhan Okay, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*, M.E.B. Yay., İstanbul, 1991, s. 189.

¹⁷ Celal Nuri (İleri), s. 33.

¹⁸ Celal Nuri (İleri), s. 37.

¹⁹ Celal Nuri (İleri), s. 39.

²⁰ Celal Nuri (İleri), s. 35.

²¹ Celal Nuri İleri, *Türk İnkılâbı*, Haz: Recep Duymaz, Kaknüs Yay., İstanbul, 2000, s. 257.

konumuzla bağlantılı olmadığı için değerlendirmeye alınmayacaktır²². “Görücü”²³, “Aksaray Beyi”²⁴, “Molla Gürani’den Kopenhag’a”²⁵ ve “Gurre-i Garra Hanımın İrtihali”²⁶ isimlerini taşıyan bu yazılar, bir edebî tür olarak masal özellikleri taşımaz²⁷.

Celal Nuri’nin masalarda işlediği konular yüzyıllardır devam eden görücü usulü evlilik, istediğiyle evlenemeyen gençlerin mutsuzluğu, sadece erkeğin isteğine bağlı olarak gerçekleşen boşanma ve yanlış Batılılaşma sonucu bundan olumsuz etkilenen kadınların durumudur. Üzerinde duracağımız masalardan ilki olan “Görücü”de, Padişahın sarayında kurbancıbaşı olarak görev yapan Ataullah Bey, oğlu Ahmet Tevhid Bey’e özel hocalardan ders aldırdıktan sonra elektrik mühendisliği tahsili için onu Almanya’ya göndermiştir. 8 yıl Almanya’da kalan delikanlı, mezun olduktan sonra yurda döner; ancak eğitimini aldığı alanda bir işe giremez. Oğullarının sıkıntıdan kurtulması için anne babasının bulduğu çare, onu içgüveyi olarak evlendirmek olur. Bunun için akla gelen ilk isim Beşinci Mabeyinci Abdülgaffar Paşa’nın kızı Duhter-i zi-ân Hanım’dır. Kızına uygun bir eş bulamayan Paşa’nın gözü de bir süredir Ahmet Tevhid üzerindedir. Gelin adayını çok beğenen Ahmet Tevhid’in annesi bir vesileyle oğlunun fotoğrafını verir ve evine döner. İki tarafın büyükleri de bu evliliğe razıdır, gelin adayı da fotoğrafını gördüğü Ahmet Tevhid’le ilgili hayaller kurmaya başlamıştır bile. Ancak bu görücülük olayı Ahmet Tevhid’i huzursuz eder. Validesine olumlu veya olumsuz bir cevap vermeden masal biter.

²² *İşhad*, 12 Eylül 1329/25 Eylül 1913, nr. 3-80, s. 1761-1764.

²³ *İçtihad*, 14 Şubat 1328/27 Şubat 1913, nr. 54, s. 1212-1214.

²⁴ *İçtihad*, 30 Mayıs 1329/12 Haziran 1913, nr. 68, s. 1482-1485.

²⁵ *İçtihad*, 27 Haziran 1329/ 10 Temmuz 1913, nr. 69, s. 1505-1507.

²⁶ *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, 27 Temmuz 1918, nr. 28, s. 887-880.

²⁷ Pertev Naili Boratav masalın tanımını şöyle yapar: “Nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa anlatı.” (bkz. *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1982, s. 75.) Bu tanımdan yola çıkarak Celal Nuri’nin, üzerinde duracağımız yazılarının gerçek anlamda birer masal olarak incelenmesi mümkün değildir. Ancak masal sözcüğünün Türkçeye Arapçadan girdiği ve Arapça “mesel” sözcüğünün söyleniş ve anlam değişikliğine uğramasıyla ortaya çıktığı göz önüne alındığında bu yazıları mesel olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Çünkü Celal Nuri’nin bu yazıları meselin tanımında olduğu gibi “terbiye ve ahlâka faydalı, yararlı olan hikâye”lerdir. bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2002, s. 625.

-Kılıçzade'nin huzur-ı şcaatine- ithafıyla başlayan "Aksaray Beyi"nde Tevfik Mehmet Bey, içgüveyi olarak saraya yakın isimlerden Abdurrahman Senâî Bey'e damat olur. Nazuniyaz Hanım'la yaptığı evliliği güzel giden Tevfik Mehmet Bey akıllı, uslu, dinî vecibeleri yerine getiren, söz dinler bir gençtir. Karısının tek şikâyeti Tevfik Mehmet Bey'in Fransızca bilmemesidir. Bunun için İstanbul İdadisinden mezun bir hocadan özel dersler almaya başlayan genç adamda bir süre sonra değişiklikler görülür. Namazı terk eder, kıyafeti tamamen değişir. Fransızca öğrenmesinin yanı sıra onun değişmesinin en büyük sebeplerinden birisi de ilk defa gittiği Tokatlıyan, Yani, Löbon, Lüksenburg gibi yerlerde gördükleridir. Onu en çok etkileyen biftek ve bira olur. Adeta bunlara bağımlı hale gelen Tevfik Mehmet Bey'in karısına karşı davranışları da değişir. Biradan sonra rakı içmeye başlayan damat beydeki değişiklikten kayınpederi ve kayınvalidesi de rahatsızdır. Tevfik Mehmet Bey gece gezmelerine devam edebilmek için etrafa borçlanır, karısının mücevherlerini çalar ve rehine bırakır. Karısına karşı davranışlarını iyice çirkinleştirir; önce ayrı bir yatakta yatmaya başlar. Sonraki günlerde iş, karısını dövmeye kadar gider. Kayınpederinin bir tanıdığı aracılığıyla boşanmaya razı olur; ancak iç güveyi olduğu için kendisine nafaka verilmesini talep edecek kadar ileriye gider. Hiçbir günahı olmayan karısını boşar ve uzun zamandır hayalini kurduğu özgür Beyoğlu hayatına dalar; biftek ve içki, yaşamının gayesidir. Kısa bir süre sonra Beyoğlu gecelerinde tanıştığı Mösyö Karenin tarafından dolandırılır ve bütün parasını kaybeder.

"Molla Gürani'den Kopenhag'a" başlığını taşıyan masal, İsmail Hami Bey'e ithaf edilmiştir. Bu masalın kahramanı İstanbul'un Molla Gürani Mahallesi hatibi Geredeli Zühdü Efendi'dir. Yoldan çıkan sefaret memurlarını düzeltmek, onlara tekrar Türk ve Müslüman olduklarını hatırlatmak için Kopenhag'a gönderilecek olan Zühdü Efendi, kendi halinde, iki karısı, altı evladiyla yaşayan bir din adamıdır. Aldığı görevi tam anlamıyla yerine getirebilmek için hazırlıklara başlar; çarşıdan Muhammediye nüshaları, misvak, sürme, hurma alır. Sefaret memurlarını irşad etmekten çok daha büyük bir amacı vardır: Oradaki Protestan kefareyi yola getirmek. Bunun için de yapması gereken ilk işin Danimarka lisanını öğrenmek olduğuna karar verir. Aradan, belirtilmeyen bir süre geçer. Bir iş için Kopenhag'a giden anlatıcı, uğradığı gece kulübünde Zühdü Efendi'ye rastlar. İstanbul'daki eşlerini boşayan Zühdü Efendi Kopenhaglı zengin bir kadınla evlenmiş, hatta onun soyadını almıştır. Biri kız

diğeri erkek iki çocuğunun adları da Cemal Bey yahut Her Cem, Âdile Hanım yahut Firoken Adel'dir. Ertesi gün anlatıcıyı sayfiyedeki evine yemeğe davet eden Zühdü Efendi, Kopenhag'a geldikten sonraki hayatını kısaca anlatır. Sefaret memurlarını irşad için gönderilen imam, tam tersine kendisi yoldan çıkmış, şimdiki eşiyle tanıştıktan sonra da onun isteğiyle imamlıktan ayrılmıştır. Büyük sayfiye evini misafirine gezdirirken sıra yatak odasına gelir. Madam'ın odasının en güzel yerinde İncil'i gören anlatıcı, Zühdü Efendi'ye bunu sorduğunda kendisinin başka Madam'ın başka olduğu ve onun işine karışamayacağı cevabını alır.

Üzerinde duracağımız son masal "Gurre-i Garra Hanımın İrtihali" başlığını taşımaktadır. Şehzadebaşı'nda büyük bir konakta İstanbul'un her yerinden misafirlerin katıldığı bir düğün vardır. Konağın karşısındaki evde oturan Gurre-i Garra Hanım'ın annesi de düğüne gitmek için hazırlanır ve kızından da kendisiyle düğüne gelmesini ister; ancak genç kız başı ağrıdığı gerekçesiyle gitmez. Bir süre sonra düğün evinin alt katında bir çığlık kopar: Gurre-i Garra Hanım ölmek üzeredir. Annesi ve tanıdıkları büyük bir telaşla eve gelirler. Genç kız son saatlerini yaşamaktadır. Eve çağrılan doktor onun zehirlendiğini söyleyerek ilaç yazar. Genç kız, yanında sadece ablası Şaziment'in kalmasını isteyerek diğerlerini odadan çıkarır. Şaziment'e, o gece düğünü olan komşularının oğluna küçüklüğünden beri sevdalı ve onun da kendisini sevdiğinden emin olduğunu; evleneceğini duyunca büyük bir üzüntüye kapılarak o gece intihara karar verdiğini anlatır ve çok kısa bir süre sonra da hayatını kaybeder. Düğün evinin bir odasında durumu öğrenen damat da validesine Gurre-i Garra Hanım'ı sevdiğini; ama evlenme işine büyükler karar verdiği için saygısızlık olmaması için sesini çıkaramayarak kendisine seçilen kıza razı olduğunu söyler.

Pek çok Avrupa ülkesini dolaşan ve özellikle Kuzey Avrupa ülkelerindeki yaşayışı çok beğenen Celal Nuri'ye göre Avrupa, sahip olduğu nizamı aile usulünün istikrar kazanmasına borçludur. Yukarıda kısa özetleri verilmiş olan masalarda görüleceği üzere bizde aile kavramı tam anlamıyla anlaşılmamış, yanlış değerlendirmeler sonucu bir toplumun temeli olan aile, yine yanlışlar üzerine kurulmuştur.

Görücülük

Avrupa'nın tekâmülünü sağlayan aile asrını bizim de yaşayabilmemiz için öncelikle evlenme usullerinin değiştirilmesi

gerektiğini ifade eden ve "Medenî âlemde en fena, en acîb, en garip, en muzır izdivaç usulü bizdedir. Çünkü biz 'na-malum'larla evleniyoruz. Bizde teehhül bir netice-yi meyl değil, bir zar oyunudur. Zevce zevceyi, zevce zevci bilmez. Tabiatlar, hulk, seciye, mizaç tevafuk ediyor mu, etmiyor mu? Bu cihetler asla aranmaz." diyen yazar, bu şekilde başlayan bir birlikteliğin nasıl sonsuza kadar devam edeceğine şaşıtığını da ilave eder²⁸. Celal Nuri'nin *Kadınlarımız* adlı eserini değerlendiren Tahsin Nahit de yazarla benzer düşüncelere sahiptir²⁹: "Pırasa alırken hıyâr-ı rü'yetimiz var, ömrümüz oldukça birlikte yaşayacağımız, çocuklarımızı beraber yetiştirip terbiye edeceğimiz zevcelerimizi alırken hıyâr-ı rü'yetimiz yok!.. Bu halimize vahşiler güler, medeniler ağlar; bizi bilmeyen bir insan-ı kâmil şu satırları okusa köstebeklerin izdivacından bahsolunduğuna kâni olur. Evet, bizde kadın almak pırasa almaktan daha ehemmiyetsiz addolunur. Karı koca birbirini ilk defa düğün günü, yatak odasında görürler. Rec'-i meskûnda mantığın bu kadar iflas ettiği bir memleket yoktur."

Celal Nuri'nin evliliğin başlayış şeklini en detaylı verdiği "Görücü"de, eğitim için gittiği Avrupa'dan dönen oğulları için iş imkânı arayan anne ve baba durmadan bu konuyu konuşmaktadır. Yine bir gece mangal başında sohbet ederlerken kadın, oğluna bir iş bulduğunu haykırır: Memuriyetten, azalıktan daha iyi şartları olan içgüveyligi! Birkaç gün önce evlerine misafirlige gelen Binnaz Hanım'dan karîn-i hâmis Abdülgaffar Paşa'nın "kızı için bir güvey" aradığını duyunca bu evliliğin gerçekleşebileceğini düşünmüştür. İki tarafın da çocuklarına eş olacak kişi hakkında onların fikrini almaları söz konusu değildir.

Gittiği görücülüğü ballandıra ballandıra anlatan annesini sesini çıkarmadan dinleyen Ahmet Tevhid, o gece biraz rahatsız olduğunu ve cevabını ertesi gün vereceğini söyler. Onun evlilikle ilgili hemen cevap vermemesi anne babasının canını sıkar. Çünkü onlar için bu gelin adayı kaçırılmaz fırsattır. Delikanlı yatağına uzanır ve düşünmeye başlar: "Görmüşler! Anladık. Saçı şöyle imiş, rengi de böyle. Şimdi ben akd-ı şirket-i zevciyyet edeceğim. Ölünceye kadar yaşamak üzere beşinci mabeyinci hazretlerinin kızı Duhter-i zi-an Hanım'ı alacağım. Bu ne mantıksızlık. Mal alır satarken bile, şeraitte, hıyâr-ı rü'yet var imiş, halbuki bunda yok. (...) Hiç görmediğim,

²⁸ Celal Nuri (İleri), s. 161

²⁹ Tahsin Nahit, "Celal Nuri Bey'in (Kadınlarımız)...", s. 1538.

tanımadığım, huyunu, ahlâkını, seciyesini bilmediğim bir kıza varacağım.”³⁰ Düşüncelerinin devamında, evleneceği kızın annesi tarafından seçilmesi ve beğenilmesini de tuhaf karşıladığını anladığımız Ahmet Tevhid, annesi ile kendisini kıyaslar. Annesi bir kadındır ki bu durumda kıza da bir kadın gözüyle bakacaktır; kendisi ise bir erkektir. Annesi daha Şarklı, kendisi daha Garplıdır. Annesi yaşını almıştır, kendisi ise gençtir. Gerçekleşmesi muhtemel bu evliliği karşı taraf açısından da değerlendirir ve “O kız ne cesaretle, ne şecaatle bilmeden, görmeden, anlamadan bana varır?” diyerek onun her şeye razı olmasına hayret eder. Ahmet Tevhid’e göre bizim diyarda evlilik bir piyango meselesidir. “Çekeriz, ya çıkmaz! Çıkarsa ne alâ; çıkmadığı halde bir talak, onun üstüne bir nikâh daha.”³¹

İstibdadın İran ve Bizans’tan “pek kötü olan protokol usullerini de alarak ahlâkımıza gedikler” açtığını ifade eden Celal Nuri’ye göre “Bizde bir büyüğün karşısında bir küçük, bir amirin karşısında bir memur haysiyetini değil varlığını da unutmuştur. Bundan dolayı değil yalnız fikir üretme ve tartışma, konuşma ve değerlendirme bile millî âdet açısından uygun görülmemiştir. Bir küçük, bir büyüğe, bir askerin kumandanına itaati gibi uymak usulü, geçerli kurallardandır.”³² Evlilikte söz hakkının gençlerde değil de evin büyüklerinde olduğu bir başka masal, genç kızın ölümüyle, delikanlının da sevmediği bir kızla evlenmesiyle sonuçlanır³³. Gurre-i Garra Hanımın, sevdiği gencin bir başkasıyla evlenmesi üzerine ilaçları karıştırarak intiharının ardından genç, annesine şunları söyler: “Anneciğim! Küçük yaşımdan beri benim de gönlüm Gurre-i Garra’da idi de söyleyemiyordum. Bunu anlayacaksın zannediyordum. Mahcubiyetimden bir şey yapamadım. Sen bu gelini bana teklif ettiğin vakit: -Hayır! demek cesaretini kendimde bulamadım. Oğlanları, kızları babaları, anaları evlendirir kaidesine muhalefet etmek istemedim.” Evlenme çağına gelmiş gençlerin evlenecekleri kişi hakkında kendilerinin fikrinin alınmaması yine kötü bir sona sebep olmuştur³⁴.

³⁰ “Görücü”, s. 1213-1214.

³¹ “Görücü”, s. 1214.

³² Celal Nuri İleri *Osmanlı’nın Çöküşü*, Çev: Halil Altıparmak, Akademisyen Kitabevi, Ankara, 2013, s.110.

³³ “Gurre-i Garra Hanımın İrtihali”, s. 78-880.

³⁴ Celal Nuri’nin, üzerinde durulan bu masallarında görücü usulü ile evliliği eleştirmesi akla Ahmet Mithat Efendi’nin *Yeryüzünde Bir Melek* romanını getirmektedir: “Bizim memleketimizde kızlardan sevdikleri adamlara varmış

"Kadın meselesi mevzubahis olduğu vakit kuvvetli Müslüman olalım"³⁵ diyen Celal Nuri, ilerleyen zaman içinde "genç kız, istiklaline malik olacağından, kendisini gördüğü nîm bir ikrah neticesi bir meta gibi satmaya mecbur olmayacak, her dest-i izdivacı kabul etmeyecektir." ümidiyle görücü usulü evliliklerin biteceği günleri hayal etmektedir. Hükümet millete, millet, aileye, aile de izdivaca "istinat" ettiğine göre "gülünç ve muzır bir surette tanzim" edilen bu evlilikler neticesinde "hükümet de esasât-ı ciddiye istinat" edemeyecektir³⁶.

Celal Nuri'nin masallarında üzerinde durduğu bir başka husus, görücülük faaliyetinin işleyiş şeklidir. Zaten yanlış başlayan bir işin devam ediş şeklinde de bazı yanlışların olması kaçınılmazdır. Ona göre kadınların/genç kızların hayatı "görünmek" üzerine bina edilmiştir: "Kadın daima görünmelidir. Elbette tuvalet, raks, seyran hatta yemek hep bu maksatla tanzim edilmektedir. Halbuki 'görünmek' kaziyesi hayat-ı ricalde bu derecede mühim bir mevkiyi haiz değildir."³⁷ Kadınların/genç kızların bu kadar "görünmek" isteyişini yine onların çok uzun zamandır maruz kaldığı esarete bağlayan yazar, bunun neticesi olarak kadının haysiyetine halel geldiği düşüncesindedir³⁸: "Kadın umumiyeti itibariyle, kendisini küçük görüyor. Cins-i nisa kendisinin en birinci rolü erkeğin vasıta-ı tahvin-i müştehiyâtı olduğuna zâhibdir. Bu itibar ile mesai-i umumiyede kendisine büyük bir vazife terettüp etmediğine kanidir. Onun için süse pek ziyade ehemmiyet veriyor. Kadın en ziyade vücudu için yaşıyor." Hem görücüler hem de kendisine görücü gelecek genç kız âdetler neyi gerektiriyorsa o şekilde davranır. "Görücü"deki Ahmet Tevhid'in annesi kız bakmaya gideceği zaman saraylı elbisesini giyer, süslenir, ufak tefek ne kadar mücevheri varsa hepsini takıp takıştırır. Abdülgaffar Paşa'nın kızı Duhter-i zi-an Hanım da "olanca cicisini bicisini" takar, kendisi için tahsis edilmiş

---

olanları pek nadir olup ağılebi sevdiğine değil, henüz yüzünü bile görmedikleri adamlara varırlar. Hatta kızlar nasıl bir koca istediklerini hülya eyledikleri zaman zihinlerinde karar verdikleri gibi kocaları dahi karılarını kendileri alamazlar. Evlenecek olan herif kız intihabını akrabasına havale eylediği gibi onlar dahi alacakları kızı kendisinden değil akrabasından isterler. Sanki kocaya varacak ve evlenecek olanlar kendileri imiş gibi onlar neye karar verirlerse delikanlı ile kız dahi ona razı olurlar." Bkz. Okay, s. 192-193.

³⁵ Celal Nuri (İleri), s. 146.

³⁶ Celal Nuri (İleri), s. 166.

³⁷ Celal Nuri (İleri), s. 150.

³⁸ Celal Nuri (İleri), s. 149.

bir iskemlenin üstüne oturup kırıtmaya başlar³⁹. “Aman aman... Allah bağışlasın. Kırk bir buçuk maşallah. Fetebarekallahu Yaradan’a kurban olayım. Kız değil, melek. Aman ne de nazık. Nur topu. Elmasım şöyle dön bakayım. Ne güzel gerdan.”⁴⁰ sözleri sarf edildikçe genç kız iskemlenin üstünde süzölmeye devam eder. Kendisine yıllardan beri öğretilenleri uygulamaya başlar: “Fazla gülmüyor. Sırıtmıyor. Neşesini arttırmıyor. Ağzını açmıyor. Abus da durmuyor. Hasılı bütün dadıların, bacıların, hanıminelerin, hacı ninelerin, yengelerin, akrabaların, eskilerin nasayihine son derece itina ile görücülerin huzurundaki sahnede rolünü tamamıyla ifa ediyordu.”⁴¹

“Görücü”deki Ahmet Tevhid’e göre sadece görmek, iki kişinin bir araya gelerek mutlu olmaları için yeterli değildir. “Şekl ü şemalini beğenirim, tabiatı hoşuma gitmez. Tabiatını beğenirim, veche-i bediâ na-muvafık olur. Mizaç bu ya? Her şeyini beğenirim, bana hoş gelir fakat o bana yâr olamaz. Sesimi beğenmez, iştilâlâtımı muvafık bulmaz; gaye-i emelim onunkine benzemez. Ya bir müddet sonra ihtilaf ve zıddiyet-i tebayi bir drama meydan verirse?..” düşünceleri içinde kâbuslarla dolu bir gece geçirir⁴². Ahmet Tevhid bu düşüncelerle boğuşurken, Celal Nuri’nin “Bir hanım kız gözünü açtığı gündün beri zevc-i muhayyel-i müstakbelini düşünür. Hayali, fikri, hissi hep onun şekl-i mefruzuna merbuttur. Sebeb-i hayatı budur.”⁴³ şeklinde çizdiği genç kız örneğini gördüğümüz Abdülgaffar Paşa’nın kerimesi ise “Ahmet Tevhid Beyin fotoğrafını yastığının altına koymuş, hep o göremediği maşukunu”, onu ne zaman, nerede görebileceğini, “o gün nasıl süsleneyeceğini, korsesini nasıl büzeceğini” düşünerek uykusunu kaçırmaktadır⁴⁴.

Ahmet Tevhid’le kendisi için uygun görülen genç kızın düşünceleri arasındaki fark delikanlının Avrupa’da eğitim almasıyla da alakalıdır. Çünkü Celal Nuri kız bakma ve kız isteme konularında – Avrupa görmemiş- erkeğin de genç kızdan farklı bir durum ve

³⁹ Genç kızların bu durumu için Celal Nuri “hazırcı camekânındaki kukla gibi” benzetmesi yapar. Bkz. Celal Nuri (İleri), s. 163.

⁴⁰ “Görücü”, s. 1212.

⁴¹ “Görücü”, s. 1212.

⁴² “Görücü”, s. 1214.

⁴³ Celal Nuri (İleri), s. 158.

⁴⁴ “Görücü”, s. 1214. Orhan Okay da Türk kızının evlilik ve idealindeki erkek hakkındaki düşüncesi gibi bir meselesi olmadığını ifade eder. “O, çehizini hazırlayacak, kısmetini bekleyecek, günü gelince görücülere çıkacak, kısmetinde varsa evlenip nikâhtaki kerametten, ne olduğunu bilmediği aile saadetini bekleyecektir.” Bkz. Okay, s. 209-210.

düşünce de olmadığını ifade etmektedir: “.. İş gürültüye gelir, kız beğenilir. Akşamüzeri valide hanım, teyze hanım ve maiyetleri beyefendiye uzun uzadıya zevce-i âtiyesini senan ederler. Zaten beyefendi de o esnada, pek ziyade hayalâta dalmış bulunacağından muhayyalesinde küçük hanımı büyütür, büyütür, büyütür... Nihayet yine hanımlar gidip söz keserler. Belki, beyefendi hanımefendiyi Bonmarşe’de görür.. İşte bizde evlenmek, alelaide, böyle olur.”⁴⁵ Görüldüğü üzere erkekler de sadece kendileri için uygun kızın büyüklük tarafından seçilmesi değil, evliliğin başlaması aşamasında da hiçbir söz hakkına sahip değildir.

Celal Nuri zevce seçiminde “melahat”ın terbiye, ev kadınlığı, malumat ve yetiştirilecek çocukların terbiyesi için lazım gelen özelliklere uygunluktan çok daha fazla dikkate alınmasını da eleştirmektedir⁴⁶. Ahmet Tevhid’in annesinin gözünden “Kırmızı saçlı, mavi gözlü, uzun boylu, keman kaşlı, balık etinde, on beş yaşında, küçük ağızlı, temiz dişli, dilber, kıvrak, ağzı kokmaz, teni kokmaz, şuh, hoş, biçimli”⁴⁷ olarak tasvir edilen genç kızın başka hususiyetleri dikkate alınmaz.

Talâk/Boşanma

Evlilik hakkındaki görüşlerine yer verdiğimiz Celal Nuri “talâk” ve “taaddüd-i zevcât” konusunda da dikkati çeken eleştiriler yapmıştır. “Gayr-ı muntazam izdivaçlar cereyan ettikçe, gayr-ı muntazam talâklar da olur.”⁴⁸ diyen Celal Nuri’ye göre “talâktaki sühûlet” milletimizi ezmektedir. İslamiyet’in sadece zaruret halinde mubah kıldığı talâk konusunda da “esasât-ı İslamiye’ye rücû” etmek zorundayız. “... sebepsiz, lüzumsuz, hiddet ve gasb üzerine müstenid veya diğer bir zevce almak için vukû bulan talâklar bir cemiyet için pek muzırdır. Hele fesh-i nikâh hiçbir kayd ü şart-ı kanuniye tâbi olmazsa cemiyet ve aileyi perişan eder. Bizde, maatteessüf, uygunsuz talâklar günden güne ziyadeleşiyor. İzdivacın mahiyet-i daimesi muhafaza olunamıyor...”⁴⁹ düşüncesindeki yazar, masalarda da talâk konusuna yer vermiştir. “Molla Gürani’den Kopenhag’a” başlığını taşıyan masalda Kopenhag’da yoldan çıkan, dinini, milliyetini unutan sefaret memurlarını yola getirmekle görevlendirilen Zühdü

⁴⁵ Celal Nuri (İleri), s. 163.

⁴⁶ Celal Nuri (İleri), s. 120.

⁴⁷ “Görücü”, s. 1213.

⁴⁸ Celal Nuri (İleri), s. 139.

⁴⁹ Celal Nuri (İleri), s. 136.

Efendi'nin iki karısı ve altı çocuğu vardır. Kopenhag'a gidiş emeli çok büyüktür. Sadece sefaret memurlarını düzeltmeyecek, oradaki Protestan kefareyi de Müslüman yapacaktır. Ancak oraya gittiğinde işler hiç de umduğu, hayalini kurduğu şekilde gelişmez. Kendisi yoldan çıkar ve ilk iş olarak İstanbul'daki eşlerini boşar. Çocuklarına her ay belli bir miktar para gönderen Zühdü Efendi eşlerinin ne olacağını hiç düşünmez bile ve soyadını alacağı zengin bir Hıristiyan kadınla evlenir. Karısının isteği üzerine imamlık vazifesini bırakır ve kayınpederinin işleriyle uğraşmaya başlar.

Celal Nuri'nin talâk konusuna değindiği diğer masalı "Aksaray Beyi"dir. Tefvik Mehmet Bey, Nazuniyaz Hanım'la yaptığı evlilikte içgüveyi olarak kayınpederinin evinde yaşamaktadır. Kocasını seven, evliliğinden memnun olan Nazuniyaz Hanım'ın rahatsız olduğu tek konu, kocasının Fransızca bilmemesidir. Bunun da çaresi bulunur, özel derslerle Fransızca öğrenmeye başlayan Tefvik Mehmet Bey bir taraftan da alafrangalaşır⁵⁰. Celal Nuri Tefvik Mehmet Bey gibi gençlerle ilgili şu genel değerlendirmeyi yapar⁵¹: "Medeniyet cilasıyla biraz sahte parlaklık kazanan gençlerimiz acayip bir hayat tarzı yaşayarak çöküşümüze neden olmuşlardır. Bu soysuzlaşmış çehreler şu on yıldan beri toprağımızda ve özellikle şehrimizde çoğalmıştır. Birçok servetler yağ gibi erimiştir. Bu nevi dikkate değer hayatın en birinci lezzetini ahlâkî çöküşte bulmuşlar ve adeta Roma'nın çöküş devresinde tesadüf olunan "Patriçyenler"e benzemişlerdir. Hiçbir fikrî terbiyesi olmayıp da biraz servete kavuşanların ahlâkî rezaletleri pek müthiş olur." Yazarın ana hatlarıyla çizdiği böyle bir genç "Aksaray Beyi"nde hayat bulmuştur. Tefvik Mehmet Bey önce namaz kılma alışkanlığını Ramazan'da kaza edilmek üzere terk eder. Cebinde daima bir Fransızca sözlük taşır. Galoş potinleri bir tarafa bırakıp "alelacaip, kocaman bir kundura Beyin ayaklarında enzâr-ı dikkati celbe" başlar⁵². "Her yeniye körü körüne rabt-ı aşk etmeye Frenkler"in "sinobizm"⁵³ dediklerini ifade eden Celal Nuri, Tefvik

⁵⁰ Tefvik Mehmet Bey'in bu durumunu Orhan Okay'ın düşünceleriyle değerlendirmek mümkündür: "Medeniyet değişmelerinde yahut yeni bir medeniyet teklifiyle karşı karşıya gelmede en kolay nüfuz edebilecek şeyler de yaşama tarzına ait hususlar olmaktadır. Yaşama tarzı dediğimiz şey millî bir üslûp karakteri gösterir. Binaenaleyh, başka bir medeniyet taklit ederek bu üslûpta yapacağımız her değişiklik millî değerlerimizin kaybı veya değişmesi manasını taşır." Bkz. Okay, s. 61.

⁵¹ Celal Nuri, *Osmanlı'nın Çöküşü*, s. 125.

⁵² "Aksaray Beyi", s. 1483.

⁵³ Recep Duymaz, *Dil ve Edebiyat Yazıları Celal Nuri İleri*, Kitabevi, İstanbul, 1995, s. 132.

Mehmet Bey'de de böyle bir kişiyi anlatır. Onun hayatında önemli değişiklik yapan en önemli sebep ise "Tokathyan", "Yani", "Löbon", "Lüksenburg" gibi yerlere gitmesi olur. Özellikle Yani'de "tenavül ettiği 'biftek' ve içtiği 'Salvator' birası Tefik Mehmet Bey'in akl u hayalinde mühim, şairane hatıralar" bırakır. "Ah o biftek... Hele o buz gibi bira... Romeo, Jülyet'e; Pol, Virjini'ye; Mecnun, Leyla'ya nasıl meclub ise Refetlü Tefik Mehmet Bey de Yani'ye, oranın 'biftek'ine ve birasına da öylece âşık" olur⁵⁴. Her gün, muntazaman içmeye başlayan ve Kafkasya, "Ştaynburh", "Stasyon" birahanelerinin garsonları tarafından tanınır hale gelen Tefik Mehmet Bey artık birayla yetinmez; rakıya geçer. Hatta kaleme gitmeden içmeyi alışkanlık haline getirdiği elli dirhem Ayvalık rakısı ile hayat bulduğuna inanır. Kendisi hayatından memnundur; ancak hiçbir şeyden haberi olmayan Nazuniyaz Hanım "kemal-i telehhüfle kocasının etvarında kendisine karşı müphem bir lakaytlık" görmektedir⁵⁵. İçkiye iyice alışan Tefik Mehmet Bey'in tek bir emeli vardır: On gün Beyoğlu'nda kalmak. "Bunun için azdan aza on beş lira Türkî yani 1620 kuruş" lazımdır⁵⁶ ve onun bu parayı tedarik etmesi mümkün değildir. Çünkü kendisine düğünde takılan kravat iğnesi vesaire Buhuraki'de rehindir, karısının Felemenk küpesini çaldığından beri bütün ziynet eşyası bankaya nakledilmiştir. En nihayetinde Nazuniyaz Hanım'la fena geçinmek gibi bir çözüm bulur⁵⁷: "Bu program Tefik Mehmet Bey'in hayalinde celî hatlar ile çizildikten sonra, ilk gece zevcesine suratı astı. İkinci gece ayrı yatakta yattı. Üçüncü gece mâ-l'a-yutâk tekliflerde bulundu. Dördüncü gece Nazuniyaz Hanım'ı fena halde tahkir etti. Beşinci gece o hâk-i pâyine pösteği gibi serildiği refika-yı müebbede-yi hayatının garîk-ı buse ve nevaziş olan yanaklarına iki çift şamar aşk etti." Kocasının durumuna bir mana veremeyen Nazuniyaz Hanım, ailesine de bir şey söyleyemez. Günden güne düşen, rengi bozulan, neşesi zail olan genç kadın her gece muntazaman bir veya iki defa dayak yemektedir. Bu kötü gidişatın farkına varan ve kızlarının boşanmasını isteyen anne baba tarafından her iki tarafı da iyi bilen Servet Bey memur edilir. Her zamanki gibi Yani'de vakit geçiren Tefik Mehmet Bey'e meseleyi açan Servet Bey genç adama mihr ve nafakayı borçlanabileceğini söylediğinde aldığı cevap karşısında

⁵⁴ "Aksaray Beyi", s. 1483.

⁵⁵ "Aksaray Beyi", s. 1483.

⁵⁶ "Aksaray Beyi", s. 1483.

⁵⁷ "Aksaray Beyi", s. 1484.

şaşkına uğrar. Karısına karşı yaptığı bütün bu fena muamelelerin maksadı onu boşamak ve bu boşanmadan elde edeceği tazminat ile on gün Beyoğlu âlemi yapmak olan Tevfik Mehmet Bey iç güveyi olduğu için asıl onlardan kendisine nafaka verilmesini talep eder. Üç aylık nafakanın karşılığı, elli adet sarı lira veya on adet banknottur ve ancak bu para kendisine verilirse karısını boşayacaktır. Nafaka işi halledilir; “Tevfik Mehmet Bey Nazuniyaz Hanım’ı boşar ve on banknota varır...”⁵⁸

Tevfik Mehmet Bey’in boşanma şekli tam anlamıyla Celal Nuri’nin benzetmesiyle “bir nev def-i zevce”dir ve “şer’î değildir”; çünkü “İslamiyet inzibatsız, sebepsiz, def-i zevceyi şiddetle men eder; talâk esasen memnu’dur yalnız zaruret onu mübah kılar.”⁵⁹ Avrupa ülkelerinin yaşam standardı ve şekilleriyle Osmanlı aile düzeni arasında sık sık mukayeseler yapan Celal Nuri boşanma konusunda da şöyle bir kıyaslama yapar⁶⁰: “Bizde ‘talâk’, Avrupa’daki ‘divorce’ değildir. ‘Divorce’ esbâb-ı hakikiyeden dolayı hükm-i hâkim ile nikahın feshi demektir ki, derece-i meşrûiyeti hakkında söz söylemek zâittir. Halbuki bizim ‘talâk’ bu ‘divorce’u mutazammın olmakla beraber esasen Frenklerin ‘repudiation’ dedikleri karı kovmasıdır.” Hem Kopenhag’a giden Zühdü Efendi’nin hem de Tevfik Mehmet Bey’in yaptıkları tam olarak “karı kovması”dır.

Alafrangalık

Bekâr hayatına başlar başlamaz Tevfik Mehmet Bey’in yaptığı ilk iş yeni kıyafetler edinmek olur. “Renk neftî, düğmeler kruvaze. Elbisenin teferruatı da var. Zenci alacası bir kravat. Önü işlemeli bir gömlek. On iki buçuk santimetrelik bir yaka. Yastık kadar bir plastron. Bambudan bir baston.”⁶¹ Kıyafetindeki dikkat çekici değişiklikten sonra ihtiyacı bir “dildade” bulmaktır. Eşini kolaylıkla ve kendisi için elde ettiği avantajlarla boşamış ve şimdi de bir metres arayışına girmiştir.

⁵⁸ “Aksaray Beyi”, s. 1484.

⁵⁹ Tahsin Nahit, “Celal Nuri Bey’in (Kadınlarımız)...” s. 1537.

⁶⁰ Celal Nuri (İleri), s. 123.

⁶¹ “Aksaray Beyi”, s. 1484.

Bir yıl boyunca aldığı Fransızca dersinden öğrendiği 365 kelime ve birkaç gramer kuralıyla birlikte kıyafetlerindeki bu değişiklik Tevfik Mehmet Bey'in kendisini tamamen başka biri olarak görmesi için yeterlidir. Bu durum Celal Nuri'nin satırlarında "Bir taraftan Türklükle istihza eder, diğer taraftan Frenkliği kabul etmez. Hulasa-i kelim tabaka-i ulyamız başına silindir şapka geçirmiş, onun üzerine bir sarık sarmış; sırtına frak giymiş, fakat şalvarını çıkarmamış bir 'clown' (soytarı) menziletindedir." şeklinde ifade edilir. Bir anlamda Tevfik Mehmet Bey de Batılılaşmayı yanlış anlayan Felatun ve Bihruz'un safalarına katılmış olur. Celal Nuri'ye göre "Avrupa terbiyesine az temessül edip de gösteriş yapmak isteyenlerimizin hali pek gülünçtür."⁶²

Avrupa'ya memur ya da talebe sıfatıyla giden gençlerin orada neyle karşılaşacaklarını, orada nasıl bir hayatın cereyan ettiğini bilmeleri gerekirken kendilerine herhangi bir bilgi verilmez ve gittikleri yerde büyük şaşkınlığa düşerler. Artık ne Avrupalı ne de bir Müslüman gibi davranabilirler. Gitmeden önceki ve gittikten sonraki fikirleri arasında hatırı sayılır bir tezatlık olabilir. Celal Nuri "Molla Gürani'den Kopenhag'a" başlıklı masalda Avrupa'yı hiç bilmeden orası hakkında olumsuz yargıları olan Zühdü Efendi'nin gidiş yolculuğundaki düşüncelerini şöyle verir⁶³: "Hafız Zühdü Efendi İstanbulun manzarasını gözünden süzülür görünce meyas oldu. (...) Sonra bir de diyar-ı küfrün zulmeti, müfekkiresini tahriş etti. Acaba diyar-ı küfr ne kadar mukassîdir! Zannedirim ki zelalet ve nuhûset-i kâbus bir zulmanî bulut şeklinde saltanatgâh-ı Kopenhag'ın üzerine çökmüştür. İblis, Hârût, Mârût ve kis aleyhi'l-bâki, la'netu'llah-ı aleyhim la'neten vâsıa, artık orada mülkü sahipsiz bulmuşlar, kim bilir caddelerinde nasıl cirit oynuyorlar?.." Bir süre sonra Kopenhag'a giden ve orada Zühdü Efendi'yle karşılaşan anlatıcı ona İstanbul'a geri dönmek fikrinde olup olmadığını sorar. Aldığı cevap kısa ve nettir⁶⁴: "Efendim İstanbul'da nasıl oturulur? Diyar-ı zulmet! Elektriğiniz bile yok. Memleketimdir ama doğrusunu söyleyeyim: İstanbul pek mukassî." Gitmeden önce sıkıcı, kasvetli bir yer olarak gördüğü Avrupa'da vakit geçirdikten sonra memleketi İstanbul'u sıkıcı, kasvetli bir yer olarak nitelendirmesi dikkat çekicidir.

⁶² Celal Nuri (İleri), s. 156.

⁶³ "Molla Gürani'den Kopenhag'a", s. 1506.

⁶⁴ "Molla Gürani'den Kopenhag'a", s. 1507.

Tevfik Mehmet Bey, değişen kıyafeti ve basit Fransızcasıyla Beyoğlu âlemlerinde gününü geçirmeye başlar. Orhan Okay'ın "On altıncı asırdan itibaren sefarethanelerin yerleştiiği, bu yüzden de Avrupalı seyyahların ikâmeti tercih ettiği, buna bağlı olarak da zamanla Avrupaî otel ve eğlence yerlerinin kurulduğu Beyoğlu, batı âdet, moda ve eğlencelerinin İstanbul'a nüfuz ettiği bir kapı olmuştur."⁶⁵ şeklinde tanıttığı Beyoğlu, "zahirde eğlenceli ve kolay görünen" bir hayat olmasına rağmen aslında "batak"tır⁶⁶. Beyoğlu'nda bulunan mekânlardan biri de Bonmarte'dir ve "Görücü" masalındaki genç kızla, Ahmet Tevhid Bey ne zaman isterse burada buluşup görüşebilecektir. Celal Nuri'nin Bonmarte ile ilgili yorumu ise şöyledir⁶⁷: "Şimdiye kadar yüksek tabakaya mensup olan kızlarımıza Avrupa terbiyesi diye yutturulan, 'Bonmarte' ahlaksızlığından başka bir şey değildir."

İçgüveyi Damatlar

Celal Nuri'nin "Görücü" ve "Aksaray Beyi" masallarında dikkati çeken bir başka husus ise damatların içgüveyi olması/içgüveyi olmalarının istenmesidir. Yazar, evliliklerdeki içgüveyi uygulamasını da eleştirmektedir. "Görücü"de Almanya'nın "Mitvayda" şehrinde anne ve babasının telaffuzuyla "ılık derik" mühendisliği okuyan Ahmet Tevhid Bey ülkesine döndükten sonra bir işe giremez ve sıkılmaya başlar. Ebeveyni ise "biçare mühendisi duçar olduğu bu ye'sten kurtarmak için muttasıl" düşünmektedir. Bir gece anne babası arasında şöyle bir konuşma geçer⁶⁸:

-“Bey, bey. Tevhid'e bir iş buldum.” ..

-“Sen ne diyorsun Hanım? Ben efendimizin kurbancıbaşısı olduğum halde bugüne kadar bir halt edemedim. Sen bir kadın buna ne çare bulabilirsin?”

-Aman Bey, o kadar acele etme. İşten maksadım memuriyet filan değil.

-Ey.. Ne?

-Memuriyetten, azalıktan daha iyi.

⁶⁵ Okay, s. 97.

⁶⁶ Okay, s. 102.

⁶⁷ Tahsin Nahid, "Celal Nuri'nin (Kadınlarımız) ... ", s. 1536.

⁶⁸ "Görücü", s. 1212.

-Ne gibi bir şey bu?

-İçgüveyliği."

Oğulları için memuriyet, sefaret kâtipliği, azalık gibi işler düşünen ebeveyn tüm bunlardan daha avantajlı bir iş bulmuştur: İçgüveyliği. Eğer gelin olarak düşünülen genç kızın babası "Karîn-i hâmis lütfen ve âtifen çocuğu damatlığa layık görürse var var, yok yok. Azalık da olur, nişan da olur, rütbe de olur."⁶⁹ Yani, devlet kademesinde yüksek bir yerde olan kişinin kızıyla yapılacak evlilik, genç adamın hayatını kurtaracaktır. Liyakati olup olmadığına bakılmaksızın sırf Padişahın yakınında bulunan bir Paşa'nın kızıyla yapılan evlilik neticesinde aza da olabilir, nişan ve rütbe de kazanabilir⁷⁰. Celal Nuri "Bizde her ne olursa, biri her neye kavuşursa bunu kendi yeteneğinden çok büyüklüğünün lütf ve şerefine, ününe ve yardımına dayandığından ve özellikle keyfi pek çok taltifler ve cezalandırmalar gerçekleştiğinden, vatandaş artık her şeyi hükümetten, hükümetin içinde bulunan yöneticilerden istemeyi, beklemeyi alışkanlık haline" getirdiği düşüncesindedir⁷¹. Memuriyetlerin kademe ve ehliyeteye göre değil, "velinimete olan sadakatın" derecesine göre dağıtıldığından ve bunun neticesi olarak kendi imzasını atacak kadar bile okuma bilmeyen paşalara rastlanıldığından yakınan yazar, bu düşüncelerini "Görücü"deki Ahmet Tevhid Bey için hazırlanan evlilik planlarında da dile getirir. Karîn-i hâmisin kızına dünür olarak giden annesi, akşam eve geldiğinde bu evliliğin kendileri için ne kadar avantajlı olduğunu anlatır. Nikâh kıyılır kıyılmaz damat bey üç bin beş yüz kuruşla cemiyet-i rüsûmiyyeye aza olarak tayin edilecektir. Hatta Paşa'nın tek bir kızı olduğu için damat beyin çalışmasına bile gerek olmayacaktır. Evlilikte bir sorun çıktığında da bu, kayınpeder tarafından sağlanacak nişan veya rütbeyle telafi olunacaktır. Ahmet Tevhid, yalnız kaldığında annesinin bu sözlerini şöyle değerlendirir⁷²: "Farz edelim ki ben bugün karîn-i hâmis hazretlerinin damadı oldum. Aradan bir müddet geçti. Kız bi-hakkın istikrahi isticlâb edecek bir halde. Kaim peder paşa da bunu biliyor.

⁶⁹ "Görücü", s. 1212.

⁷⁰ Ahmet Mithat Efendi de *Müşâhedat*'ta roman kişisi aracılığıyla kendi fikrini açıklar: "Herkesin gözü devlet memuriyetine dikilmiş. Ondan başka medâr-ı maişet bilinmiyor. Halbuki hazine-i devlet yalnız geçinmeleri için oraya göz dikenleri ne ile doyuracak?" bkz. Okay, s. 111.

⁷¹ İleri, *Osmanlı'nın Çöküşü*, s. 110.

⁷² "Görücü", s. 1214.

İttihaz edeceği hatt-ı hareket basit ve sadedir. İlk kavga üzerine bir nişan. Birinci boğuşmada bir rütbe. İkinci itişmede padişahın hâk-i pâyine kapanıp damat beye bir takdir-i şehriyarî ile bir zamm-ı maas ve ila ahire...”

“Aksaray Beyi” adlı masalda ise Tefvik Mehmet Bey, Abdurrahman Senaî Bey’e damat olmuş ve aradan bir hafta geçmeden 762 buçuk kuruşla senedât idaresine çerağ edilmiş ve balayının sonlarına doğru da kendisine üçüncü sınıf bir rütbe verilmiştir. Kayınpederi sayesinde bir memuriyet ve rütbeye kavuşan Tefvik Mehmet Bey’in herhangi bir okuldan mezuniyet belgesi dahi yoktur; ancak bu da hemen halledilir ve “Hamidiye Mekteb-i Âlisine biraz sudan devamla dokuz ay on gün sonra cicili bicili bir vesika-yı ehliyet” tedarik edilir⁷³. Beyoğlu gecelerine ve birahanelerine alışan Tefvik Mehmet Bey bir süre sonra rakıya terfi eder ve işe gitmeden birkaç kadeh içmeyi âdet edinir. Celal Nuri’ye göre geri kalmamızın sebepleri arasında kadir bilmezlik özelliğimiz de mevcuttur⁷⁴: “Mülkî rütbe ve nişanlar liyakat sahiplerinden ziyade diğerlerine bahşiş ve ihsan olduğundan bunların da çöküşümüze, milletteki şevk ve hoşnutluğun, çalışma ve gayret aşkının, hevesin yok olmasına büyük etkileri olmuştur.” Babiâli ve diğer hükümet dairelerini büyük bir arpalığa benzeten yazar yüksek tabaka için hükümet kapısından başka yerde ekmek olmadığını da ilave eder⁷⁵. Celal Nuri, Türklerin topluma dayalı yaşadığını, toplum dışında onun lütfu ve desteği olmadan yapamayacaklarını vurguladıktan sonra bu durumun onları tembelleğe ittiğini belirtir⁷⁶: “Türklerin bu mizaç ve tabiatta bulunmaları, esasen, geçimi kolay sağlamalarıdır. Halbuki Türk milleti geçinmek için çalışmaya mecbur olacak bir durumda, bir ortamda, bir zamanda bulunsaydı hiç şüphesiz onu oluşturan şahıslar da hükümetin ve onun yöneticilerinin lütuf ve merhametinden ziyade kendi gayretlerine güveneceklerdi. Asırların geçmesiyle çalışma ve gayret alışkanlığı bir kabiliyet ve karakter durumuna gelirdi.”

Önerileri

⁷³ “Aksaray Beyi”, s. 1482.

⁷⁴ İleri, *Osmanlı’nın Çöküşü*, s. 135.

⁷⁵ İleri, *Osmanlı’nın Çöküşü*, s. 139.

⁷⁶ İleri, *Osmanlı’nın Çöküşü*, s. 110-111.

Ahmet Emin Yalman Celal Nuri'nin çalışmalarını "kadınların insan olduğu fikrini memlekete yıllardır yayma hizmeti"⁷⁷ olarak değerlendirir. Tüm Müslüman ve Türk âleminin, kadınların insan olduğunu kabul etmesi için Celal Nuri'ye göre yapılacak ilk iş alışkanlıklarımızdan kurtulmaktır. Usullerimizin ne kadar ilkel, ne kadar orta çağdan kalmış olduklarını basiretli gözlerle görmemiz gereklidir⁷⁸.

"Biz, tekâmülümüz için, aile esasının daha ziyade yerleşmesine muhtacız. Daha birkaç asır, biz, aile hükümeti altında terakki etmek mecburiyetindeyiz. Binaenaleyh çare-i felahımızı kuvvetli, salim, sağlam aileler teşkilinde aramalıyız."⁷⁹ diyen Celal Nuri'nin ailenin temeli saydığı kadının hak ettiği yerde olabilmesi için yapılması gerekenler konusunda bazı önerileri vardır. İlk olarak kadının da "bir şahsiyet-i insaniyesi, bir dimağı, bir kalbi, asabı" olduğunu kabul etmek gereklidir⁸⁰. Aile fikrinin ilerlemesi için ikinci olarak "talâk ve istifraş ve taaddüd-i zevcât usullerini inzibat tahtına almalı ve tarz-ı izdivacı ıslah" etmelidir⁸¹. Kadınlar ve erkekler başka âlemler teşkil ettikleri ve biri diğeri ile münasebette olmadığı için bu tezat durum Osmanlı milletinin "en esaslı sebep-i intihâttır."⁸² Celal Nuri kadınlarla erkekler arasında gerçekleşecek münasebetin sağlıklı bir aile için gerekli olduğu düşüncesindedir⁸³: "Evlenme büyük bir tetkik ve tefahhusun neticesi olmalıdır. Bu tetkik ve tefahhus da muzaâf olmazsa boştur. Karı kocayı, koca karıyı ananesiyle bilmeli, tanımalı, tetkik etmeli, anlamalı, imtihan etmelidir. Teehhül ne kadar büyük bir vukûfa istinat ederse o derecede ciddi ve daimi olur. Şeriat-ı İslamiye yalnız zevceyi bilmeye müsaade etmiyor; fazla olarak bir adama alacağı kadını behemehal bilmelidir diyor." Yazar, evlilik öncesi gerçekleşecek münasebetin mutlaka İslamî esaslar çerçevesinde olmasını da şart koşar.

Celal Nuri'nin en çok önem verdiği konuların başında eğitim, özellikle de kızların eğitimi gelmektedir. Kadınlarımızın/genç kızlarımızın işsiz oldukları için canlarının sıkıldığını ve bunun birçok vâhiliklere sebep olduğuna inanan Celal Nuri onların mutlaka

⁷⁷ Uyanık, *Siyasi Düşünce Tarihimizde ...*, s. 556.

⁷⁸ İleri, *Osmanlı'nın Çöküşü*, s. 122.

⁷⁹ Celal Nuri (İleri), s.112.

⁸⁰ Celal Nuri (İleri), s. 112.

⁸¹ Celal Nuri (İleri), s. 125.

⁸² Celal Nuri (İleri), s. 150

⁸³ Celal Nuri (İleri), s. 162.

okutulması gerektiğini düşünür⁸⁴. Okuyan, yazan kadınlar/genç kızlar hayatlarını kazanmak için çalışınca kendileri için tek kurtuluş çaresi olarak evliliği düşünmeyecek ve kendileriyle evlenmek isteyen herkese “dest-i izdivacını” uzatmayacaklardır⁸⁵.

Kadınların namusu meselesine de değinen yazara göre “Kadın gördüğü cebr ve tazyikten dolayı değil, kurduğu muhakeme neticesinde sahib-i namus ve fazilet olmalıdır. Yoksa korku ve baskı sebebiyle muhafaza edilen namus ve iffet sahte bir namus ve iffettir, ca’lîdir, faidesizdir.”⁸⁶ Kendi namusu konusundaki muhakeme gücüne de ancak eğitim sayesinde kavuşabilecektir⁸⁷. Eğitim vasıtasıyla kadınların hurafelere olan bağımlılığı da engellenecektir. “Bütün kötü ahlâkımıza, çöküşümüze, gerilememize son verecek” tek şey, Celal Nuri’ye göre talim ve terbiyedir⁸⁸. Vatandaş okur- yazar hale getirmek, onların manevî seviyesini yükseltecek ve millî sermayemizi de güçlendirecektir.

Esas hedefi, “kadını Avrupa’daki gibi hür ve toplum içine çıkabilen sosyal bir varlık haline getirmek”⁸⁹ olan Celal Nuri’ye göre eğitilmesi, bilinçli hale getirilmesi gereken kadınlara “adeta suikast düzenlenmekte ve onlar hürriyetten mahrum bırakılmaktadır.”⁹⁰ Oysa onlar yanlış ve boş inançlardan kaynaklanan baskılardan kurtarılmalı ve serbest yaşam alanında hareket etmelidirler.”⁹¹

---

⁸⁴ Genç kızların mutlaka okuması gerektiğine inanan bir başka yazarımız da Ahmet Mithat Efendi’dir. Ona göre “Kızların eğitimi konusunda yol gösteren romanlar, onları bir nevi hayata hazırlar.” Hayatında hiç roman okumayan genç kızlar karşılına çıkan ilk erkeğe kanarak hayatlarını bile kaybedebilirler. Ayrıntılı bilgi için bkz. Harika Durgun, *Ahmet Mithat Efendi ve Edebiyat*, Dergâh Yay., İstanbul, 2015, s. 148. Ahmet Mithat Efendi okuyan kadınların hayatının daha şuurlu bir şekilde devam edeceği inancındadır. Detaylı bilgi için bkz. Özlem Nemutlu, *Ahmet Mithat Efendi’nin Kütüphanesi*, Dergâh Yay., İstanbul, 2018, s. 19.

⁸⁵ Celal Nuri (İleri), s. 186.

⁸⁶ “Kadınlarımız”, *İçtihad*, 25 Nisan 1329/8 Mayıs 1913, nr. 63, s. 1361.

⁸⁷ Kadınların eğitimine çok önem veren bir diğer yazarımız Ahmet Mithat Efendi de bu konudaki görüşlerini şöyle açıklar: “Bir kız ne olacaksa olmalı, talim ve terbiyesini ikmâl etmiş bulunmalı. (...) Bizde kızların talim ve terbiyesine lüzum yoktur demek için bizde erkeklerin talim ve terbiyesine gerek yoktur diyebilmek cesaretini peyda etmelidir. (...) Nisvan dahi cemiyet içinde yaşadıkları medeniyet-i insaniyenin âzâsından tanıdıkça erkeklerin talim ve terbiyeye ne kadar ihtiyaçları varsa kadınların da o kadar vardır.” Bkz. Okay, s. 319.

⁸⁸ İleri, *Osmanlı’nın Çöküşü*, s. 92.

⁸⁹ Uyanık, *Siyasi Düşünce Tarihimizde ...*, s. 551.

⁹⁰ Uyanık, *Siyasi Düşünce Tarihimizde...*, s. 549.

⁹¹ Uyanık, *Siyasi Düşünce Tarihimizde ...*, s. 549.

Kafes arkasında bekletilerek yaşamaya zorlanan kadınların milletin gücünü kemirdiğine inanan Celal Nuri için hayatî ve toplumsal bir konu olan kadın meselesi ile uğraşmaktan da utanmamak gerekir.

Sonuç

Zamanının ve mesaisinin önemli bir bölümünü "... değişimci ve yenilikçi vasıflarıyla Türk toplumu içinde pasif bir hale gelmiş olan kadın unsurunu çağın özelliklerine göre şekillendirmeye" harcayan Celal Nuri, "dinin eksik yorumlanmasından kaynaklanan kadınla ilgili donuklaşmış klasik ulema anlayışlarını eleştirerek kadına İslam hukuku açısından özgür bir varlık rolünü vermeye çalışmıştır. Çünkü özellikle Türk toplumunun kurtuluşu kadının yetiştirilmesine bağlıdır. Yetiştirilen kadın demek, yeni nesil ve yeni zihniyet demektir."⁹² Kadının, bir milletin var olması, varlığını devam ettirmesi, kalkınması için çok önemli bir unsur olduğunu ifade eden yazar, pek çok çalışmada bu düşüncelerini vurgulamıştır. Kitaplarının bazen tamamını, bazen bir bölümünü büyük önem verdiği bu konuya ayırmış, roman, hikâye ve makalelerinde kadın konusunu işlemiştir. Bir edebî tür olarak "masal" özellikleri taşımamasına rağmen yazar tarafından bu şekilde nitelenen ve çalışmamıza konu olan yazılarında da kadını Türk toplumunda varlığıyla, değeriyle yok olma noktasına getiren bazı yanlış alışkanlık ve geleneklerimizi eleştirmiştir. Onun üzerinde önemle durduğu nokta, istibdat ve cehalet nedeniyle bu hale gelmiş olmasıdır. Son din olan İslamiyet tam anlamıyla gelişmeyi hedefleyen, kadına hak ettiği değeri veren bir dindir. Ancak uzun zamandır devam eden istibdat ve cehalet, İslam dininin de kabul etmeyeceği, hoş görmeyeceği bazı alışkanlıkların toplum hayatına nüfuz etmesine sebep olmuştur. "Masallar"da özellikle görücü usulü evlilik yazar tarafından tenkit edilmiştir. Birbirini görmeye bile fırsat bulamayan gençlerin, sadece büyüklerin uygun görmesiyle ömür boyu sürmesi beklenen birlikteliklerinin başlangıcı anlamına gelen bu usulün her iki taraf için de sağlıklı olamayacağına inanan Celal Nuri'nin eleştirdiği bir diğer nokta, damatların içgüveyi olarak eşlerinin ailesiyle yaşamasıdır. İçgüveyi olarak hayatına devam eden bu damatlar, kayınpederlerinin saraya yakınlığı sayesinde bir şekilde işe girmekte, hak etmedikleri nişan ve imtiyazlara kavuşmaktadır. Böyle

⁹² Uyanık, *Siyasi Düşünce Tarihimizde ...*, s. 558.

bir yaşantının Türkleri tembelliğe ittiğine inanmaktadır Celal Nuri. Kadınlarımızın zararına olan bir başka uygulama ise, erkeklerin istekleri doğrultusunda gerçekleşen talâktır. İslamiyet'in sebepsiz boşanmayı da hoş görmediğini ifade eden ve çeşitli yazılarında bu konuda ayet ve hadislerden de örnekler veren yazar, bizdeki usulün gerçek anlamda bir boşanma değil, bir "karı kovması" olduğunu ifade eder.

Kitaplarında, gazete makalelerinde dile getirdiği düşünceleri masallarda bir anlamda somutlaştıran yazar, kadının hak ettiği değeri alacağı günlerin özlemini duyar. Sadece yaşadığı dönemi veya içinde bulunduğu sınırları değil, tüm zamanlara aktarılacak evrensel görüşleriyle Celal Nuri İleri, günümüz için de yol gösterici özelliğini korumaktadır.

Kaynakça

- Boratav, P. N. (1982), *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Celal N., "Tatlı Su Tebasından", *İşhad*, 12 Eylül 1329/25 Eylül 1913.
- Celal N., "Görücü", *İçtihad*, 14 Şubat 1328/27 Şubat 1913.
- Celal N., "Aksaray Beyi", *İçtihad*, 30 Mayıs 1329/12 Haziran 1913.
- Celal N., "Molla Gürani'den Kopenhag'a", *İçtihad*, 27 Haziran 1329/10 Temmuz 1913.
- Celal N. (1918), "Gurre-î Garra Hanımın İrtihali", *Edebiyat-I Umumiye Mecmuası*, 27 Temmuz 1918.
- Devellioğlu, F. (2002), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara.
- Doğan, Y. (2003), *Celal Nuri İleri'nin Dinî Ve İçtimaî Hayata Bakışı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Durgun, H. (2015), *Ahmet Mithat Efendi Ve Edebiyat*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Duyamaz, R. (1995), *Dil Ve Edebiyat Yazıları- Celal Nuri İleri*, Kitabevi, İstanbul.

-
- Emre, İ. (2018), "Türk Dili Ve Edebiyatına Dair Görüşleriyle Celal Nuri İleri", *Türk Dili*, Temmuz.
- Hanioğlu, Ş. (1985), "Siyasal Akımlar- Batıcılık", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 5, İletişim Yayınları, İstanbul.
- İleri, C. N. (2000), *Türk İnkılâbı*, (Haz.) Recep Duymaz, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- İleri, C. N. (2013), *Osmanlı'nın Çöküşü*, (Çevrimyazı) Halil Altıparmak, Akademiysen Kitabevi, Ankara.
- İleri, C. N. (2017), *Kadınlarımız*, (Çevrimyazı) Halit Erdem Oksaçan-Abdullah Musab Şahin, Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Nemutlu, Ö. (2018), *Ahmet Mithat Efendi'nin Kütüphanesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Okay, O. (1991), *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi*, M.E.B. Yayınları, İstanbul.
- Tahsin Nahid, "Celal Nuri Bey'in (Kadınlarımız) Eseri Münasebetiyle", *İctihad*, 4 Temmuz 1329/17 Temmuz 1913.
- Uyanık, N. (2003), *Siyasî Düşünce Tarihimizde Batıcı Bir Aydın Olarak Celal Nuri (İleri)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya.
- Uyanık, N. (2004), "Celal Nuri İleri Ve Tarih Anlayışı", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Nr. 15, Konya, 2004.